

Kaip geriau suprasti vadovėlių?

Mąstymo ir supratimo būdai, padedantys mokiniams mokytis iš vadovėlių

Janice A. Dole

Apskritai aš buvau gera mokinė. Gaudavau gerus pažymius ir visuomet būdavau tarp geriausių mokinių. Tačiau prisimenu, kad vienos pamokos negalėjau pakęsti. Tai buvo istorija. Pirmiausia jos nemėgau dėl to, kad reikėjo skaityti istorijos vadovėlių, kurio nepajėgiau suprasti.

Pamenu, kas vakarą, kai tik pradėdavau skaityti šią knygą, užsnūsdavau. Prisiversdama akimis vedžioju po puslapio eilutes, bet niekas neįstrigdavo į galvą. Eilutė po eilutės, pastraipa po pastraipos "skaitydavau", bet nesuprasdavau. Kaip ir kiekvienas mokantis skaityti žmogus, supratusi, kad tekstas man nieko nesako, liaudavausi skaičiusi. Tada vėl akimis grįždavau į puslapio pradžią ir ieškodavau tarpelio, kur prasideda nauja pastraipa. Dar kartą perskaitydavau visus žodžius. Kartais stabtelėdavau ir bandydavau savaip pasakyti tai, kas autoriaus pasakyta. Bet neįstengdavau. Tad skaitydavau sakinių iš naujo. Paskui nežiūrėdavau į tekstą ir bandydavau pakartoti, kaip autoriaus pasakyta. Nesisekdavo, kol tiksliai neįsimindavau autoriaus žodžių. O kai užduodavau sau klausimą, ką autorius turėjo mintyje, nieko negalėdavau pasakyti. Nes iš tikrųjų nesupratau, ką autorius norėjo pasakyti.

Ši pamoka tikrai reikalavo iš manęs daug pastangų. Bet kodėl gi? Gerai mokiausi ir mokėjau skaityti. Iš mano pasakojimo galėjote įsitikinti, jog naudojausi keliais neblogais būdais, stengdamasi suprasti tekstą. Liaudavausi skaičiusi, kai pamatydavau, jog nesuprantu. Keblesnes vietas skaitydavau dar kartą. Bandydavau savais žodžiais pasakyti autoriaus žodžius. Stengdavausi įsivaizduoti, ką autorius turėjo omenyje. Bet kodėl šie būdai man netiko ir negelbėjo?

Šiame straipsnyje kalbėsiu apie dalykinius, t. y. negrožinės literatūros tekstus ir paaiškinsiu, kodėl mokiniams juos taip sunku suprasti. Mano tikslas padėti mokytojams suvokti, kodėl mokiniai dažnai nesupranta šių vadovėlių, ir pasiūlyti keletą būdų, kaip padėti savo mokiniams suprasti skaitomus vadovėlius. Neturiu tikslo parodyti mokytojams, kaip mokyti skaityti. Priešingai, noriu parodyti mokytojams, kaip padėti mokiniams daugiau sužinoti ir išmokti iš vadovėlių, kuriuos jiems reikia skaityti per pamokas.

Nežinomas vadovėlių tekstų turinys ir struktūra

Daugelis mokytojų supranta, kad mokiniams būna sunkoka suprasti vadovėlių turinį, bet gal nežino, dėl ko būtent taip esti. "Juk mokiniai moka skaityti, - sako mokytojai, - tai kodėl neįstengia perskaityti vadovėlių tekstų? Mano mokiniai gal ir nesupranta visų žodžių, bet vis dėlto žino jų užtekstinai". Ir mokytojai stebisi, kodėl mokiniams taip sunkiai sekasi suprasti vadovėlių.

Viena iš svarbesnių priežasčių, dėl ko mokiniai nesupranta vadovėlių, yra nežinomas turinys. Pavyzdžiui, mokiniams lengviau suprasti knygą apie šiuolaikinę Rytų Europos šeimą ir šeimos gyvenimą negu knygą apie Tibeto vienuolius. Mūsų mokiniai daugiau žino apie tai, kaip šeimos gyvena Rytų Europoje. Jiems tikriausiai pažįstami veikėjai, kurie elgiasi ir mąsto panašiai, kaip jie ir jų šeimos. Antra vertus, kažin ar jiems pažįstamas visiškai kitokioje aplinkoje ir visiškai kitaip gyvenančių vienuolių gyvenimas.

Kai kurie klasikiniai skaitymo tyrimai parodė, kad būtent teksto turinys turi lemiamos įtakos suprantant tekstą. Atlikdami tyrimą, mokslininkai parašė du tekstus apie vestuves: vieną apie amerikiečių, o kitą apie vestuves Indijoje (Steffenson, Joag-Dev, Anderson, 1979). Jie davė amerikiečių bei indų mokiniams abu tekstus ir paprašė juos abu perskaityti ir prisiminti, ką perskaitė. Amerikiečiai apie savo šalies vestuves suprato ir išimtinė daugiau negu apie indų vestuves. Taip pat ir indų mokiniams geriau sekėsi išiminti tekstą apie indų vestuves. Mokiniai geriau suprato ir prisiminė tą tekstą, kurio turinys jiems labiau pažįstamas. Tokie pat duomenys buvo pakartotinai gauti ir kitų tyrimų metu (žr. Anderson, Pearson, 1984).

Be to, vadovėlio tekstus sunku suprasti ir dėl to, kad jų struktūra yra kitokia. Mokiniai įpratę skaityti pasakojamuosius tekstus. Pasakojimų struktūra arba tvarka mokiniams pažįstama ir nesunkiai suprantama. Antra vertus, vadovėlių tekstai gali būti labai įvairios struktūros (Armbruster, 1984). Dažniausiai tokiuose tekstuose nėra veikėjų, situacijų arba siužetų. Paprastai turinyje arba tekstuose naudojamos antraštės, paantraštės, paryškintas šriftas ir lentelės bei grafikai. Su šiomis kitokiomis struktūromis mokiniai menkliau susipažinę, tad ir tekstą jiems sunkiau suprasti.

Kaip pasirengti neįprastam turiniui ir struktūrai

Kaip elgiasi gerai mokantys skaityti žmonės, susidūrę su neįprasto turinio ir struktūros tekstais? Tyrimais nustatyta, jog patyrę skaitytojai naudoja keletą metakognityvių skaitymo būdų (aš juos vadinu supratimo metodais), kurie padeda jiems suprasti skaitomus tekstus (Baker, Brown, 1984). Skaitydami įprasto turinio ir įprastos struktūros tekstus, jie paprastai nenaudoja šių būdų. Jiems jų nereikia, nes skaityti lengva, nereikia dėti jokių pastangų. Bet kai skaitytojai ko nors nesupranta, kaip atsitiko man skaitant aną istorijos vadovėlį, jiems reikia pasitelkti būdus, padedančius suprasti tekstą. Atlikta gana daug tyrimų, skirtų metakognityviams metodams, siekiant parodyti, kaip šie metodai gali padėti mokiniams geriau suprasti. Iširta, kad mokytojai gali išmokyti mokinius supratimo metodų, kuriais jie galėtų naudotis skaitydami (žr. Baker, Brown tyrimų apžvalgas, 1984; Pressley, Johnson, Symons, McGoldrick, Kurita, 1989). Kai mokiniai išmoksta šių būdų, ima geriau suprasti skaitomą tekstą.

Dabar, remdamiesi čia išdėstyta informacija, pagalvokime, ką galėjo daryti mano mokytoja, kad man lengviau būtų skaityti ir suprasti tą istorijos tekstą. Noriu sutelkti dėmesį į tai, kaip mano mokytoja galėjo išmokyti mane naudotis supratimo metodais, kurie būtų padėję geriau suprasti istorijos tekstą.

Skaitymo ir supratimo būdų mokymas

Vargdama su istorijos tekstu ir norėdama jį geriau suprasti, išbandžiau keletą būdų. Prisimenu, aš:

- pripažindavau, jog nesuprantu;
- liaudavausi skaičiusi, suvokusi, kad nesuprantu;
- skaitydavau dar kartą;
- bandydavau persakyti tekstą kitais žodžiais;
- užduodavau sau klausimą, ką autorius turėjo mintyje.

Visi šie būdai tinkami. Bet man nepadėjo. O aš nežinojau, ką dar daryti. Bet esama ir kitų būdų, kurie tikriausiai būtų padėję man geriau suprasti skaitomą skyrių.

1 lentelėje apibendrinau keletą supratimo metodų, kuriuos pravartu naudoti prieš pradėdama skaityti, skaitant ir perskaičius tekstą. Viena iš mano būdų, susijusių su istorijos tekstais, buvo ta, kad nesinaudojau jokiais supratimo metodais prieš pradėdama skaityti. Aš tiesiog imdavau skaityti, netgi neperskaičiusi skyriaus pavadinimo. Jeigu būčiau pasitelkusi kokius nors supratimo metodus prieš pradėdama skaityti, man būtų buvę lengviau. Be to, nežinojau, ką daryti perskaičius. Vėliau

daugelio tų metodų išmokau studijuodama universitete, bet vidurinėje mokykloje nieko apie juos nenutuokiau. Jei būčiau apie juos žinojusi, neabejoju, kad būčiau daugiau supratusi.

1 lentelė **Skaitymo mokantis metodai**

(adaptuota pagal Pressley, Mflerbach (1995). Verbai Protocols of Reading. The Nature of Constructively Responsive Reading. Hillsdale, NJ: Erlbaum.)

PRIEŠ PRADĖDAMI SKAITYTI.

1. Susignalvokite tikslą arba konkrečią skaitymo paskirtį. Paklauskite te savęs: “Ką tikiuosi sužinoti šiame skyriuje?”

2. Peržvelkite skyrių, perskaitykite visas antraštes ir paantraštes, išsižiūrėkite į kiekvieną paveikslėlį. Jei antraščių ir paveikslėlių nėra, perskaitykite kiekvienos pastraipos pirmą sakinį, kad užčiuoptumėte, apie ką bus kalbama skyriuje.

- Atkreipkite dėmesį į tokius dalykus kaip skyriaus apimtis ir struktūra.
- Atkreipkite dėmesį ir į svarbias dalis, kur pajuodintas šriftas, arba į paantraštes.
- išsiaiškinkite, kas skyriuje gali būti susiję su jūsų tikslu.
- Nuspręskite, į ką verta sutelkti dėmesį, o kas nėra labai svarbu.

3. Sužadinkite savo turimas su turiniu susijusias žinias. Užduokite sau klausimą: “Ką apie šią temą jau žinau?” Prisiminkite visus jūsų skaitytus ir nagrinėtus dalykus. Jeigu reikia, užsirašykite. Pasižiūrėkite paveikslėlius, paskaitykite kitokios medžiagos, pavartykite savo užrašus.

SKAITYDAMI TEKSTĄ:

1. Atidžiai skaitykite tik tuos skyrelius, kuriuos reikia. Skaitykite atsirinkdami.
2. Sunkias arba jums svarbesnes vietas perskaitykite balsu.
3. Papasakokite perskaitytą tekstą savais žodžiais.
4. Pasižymėkite pastabų.
5. Stabtelėkite ir atsakykite į klausimą: “Apie ką autorius kalba? Ką autorius nori pasakyti?”
6. Persakykite skyrių savais žodžiais.
7. Paieškokite skyriuje pavyzdžių:
  - a) priežasties ir pasekmės;
  - b) problemos sprendimo;
  - c) nuoseklumo arba eiliškumo.
8. Pripažinkite, kad nesuprantate.
9. Liaukitės skaityti, kai įsitikinate, jog nesuprantate.
10. Kelkite sau kitus skaitymo tikslus, remdamiesi nauja informacija.
11. Ieškokite specifinės “naujos” informacijos, kuri prieš tai jums buvo nežinoma.
12. Dar kartą paanalizuokite savo pradines mintis, turėdami omenyje naują informaciją.
13. Ryžkitės ieškoti papildomos medžiagos, kai jūsų turimos žinios prieštarauja perskaitytai naujai informacijai.
14. Paieškokite probleminių sakinių.
15. Dar kartą perskaitykite svarbias vietas.
16. Išryškinkite, pasibraukite, apibraukite, pasižymėkite svarbią informaciją.
17. Padarykite išvadas apie autorių:
  - a) autoriaus tikslai, uždaviniai, ketinimai;
  - b) autoriaus pažiūros, įsitikinimai, šališkumas;
  - c) socialinis kontekstas, kuriame kas nors parašyta;
  - d) šaltiniai, iš kurių autorius gavo informaciją.

18. Atkreipkite dėmesį į autoriaus naudojamą užuominą ir nuorodas, kaip antai “pavyzdžiui”, “iš viso”, “pirmiausia”, “be to”, “galiausiai”.

19. Įsivaizduokite skyriaus vietas, kad geriau suprastumėte.

PERSKAITĘ TEKSTĄ:

1. Išvardykite svarbią informaciją.
2. Nutarkite, ar norite dar kartą per skaityti kai kurias vietas.
3. Apibendrinkite tai, ką perskaitėte.
4. Užduokite klausimus ir į juos atsakykite.
5. Atkurkite turimas žinias, remdamiesi tuo, ką perskaitėte.
6. Nustatykite, kur jūsų turimos žinios prieštarauja teksto informacijai.
7. Sutvarkykite svarbią informaciją.
8. Susiekite turimas žinias su nauja informacija iš teksto.

Dalykų mokytojai gali aktyviai mokyti mokinius visų 1 lentelėje surašytų metodų. Mokytojams nereikia skirti daug laiko kiekvienam metodui mokyti. Ilgainiui mokytojai gali išmokyti savo mokinius svarbių metodų arba aprūpinti juos “įrankiais”, kurie padės jiems geriau suprasti vadovėlius.

Supratimo metodų galima mokyti per trumpas 3-5 minutes trunkančias pamokėles (žr. 2 lentelę), atimančias visai nedaug pamokos laiko. Jeigu šiandien man reikėtų mokyti, per pamoką naudočiausi lentele, kurioje būtų surašyti supratimo metodai. Prieš pradėdant skaityti naują skyrių, supažindinčiau mokinius su vienu iš metodų ir paaiškinčiau, kaip jis galėtų jiems praversti. Tada paraginčiau mokinius išbandyti šį metodą skaitant.

Mokiniai turėtų pratintis taikyti šį metodą kelias dienas. Galbūt liepčiau jiems užsirašinėti, kaip jie naudoja šį būdą. Paskui su mokiniais padiskutuotume, ar šis metodas jiems tiko, ar buvo naudingas.

2 lentelė: Metodo mokymo pamokėlės

1. Mokiniai supažindinami su metodu, paaiškinama, kuo jis gali būti jiems naudingas.

2. Mąstant balsu sumodeliuojama, kaip naudojamasi metodu skaitant tekstą.

3. Mokiniam leidžiama pasipratinti taikyti metodą klasėje ir namuose.

4. Mokiniam keletą kartų pasimokius naudotis metodu, surengiama klasės diskusija, kaip mokiniam sekėsi juo naudotis ir ar tai jiems padėjo.

Labai svarbu pabandyti keletą supratimo metodų kiekvienai veiklai – prieš skaitymą, skaitant ir perskaičius. Mokiniai turi eksperimentuoti ir atrasti tai, kas jiems tinkamiausia. Mokiniai privalo suprasti, jog:

- ne kiekvienam skaitančiajam tinka tie patys metodai,
- skaitantieji turi pasirinkti kelis skirtingus geriausiai jiems tinkančius metodus,
- metodus reikia taikyti lanksčiai,
- skirtingiems tekstams ir skirtingiems tikslams taikomi skirtingi metodai,
- jeigu vienas metodas nėra veiksmingas, reikėtų išbandyti kitą.

Pabaiga

Nors vidurinėje mokykloje mokėjau gerai skaityti, vis dėlto man buvo sunku suprasti kai kuriuos vadovėlius ir iš jų mokyti. Visiems neišvengiamai tenka susidurti su tokiais tekstais, nors jie ir moka gerai skaityti. Kai teksto turinys arba struktūra yra nežinomi, neįprasti, reikia kitaip skaityti. Įgudę skaitytojai gali pasitelkti įvairiausių supratimo metodų, jei teksto turinys arba struktūra jiems nepažįstama. Galbūt jie neįsisąmonina, kad naudoja kokį nors metodą, bet vis dėlto jie tai daro. Kai tekstas

nesunkiai skaitomas arba jo turinys žinomas, skaitant beveik nereikia naudotis supratimo metodais, o kartais ir išvis išsiverčiama be jų. Kai tekstas sunkiai skaitomas arba jo turinys nežinomas, reikia pasitelkti metodus prieš skaitant, skaitant ir perskaičius tekstą.

Jei mokytojai būtų mane išmokę įvairių metodų, padedančių suprasti tekstą, manau, kad nebūtų tekę taip vargti su anuo istorijos vadovėliu. Bet man teko pačiai susigalvoti šiuos metodus, kurių pagaliau išmokau universitete. Manau, kad mokinius būtina mokyti supratimo būdų iš pat pradžių. Netgi visai nedidelius vaikus galima mokyti svarbių metodų, praversiančių jiems gyvenime. Jeigu imsime mokyti metodų padedančius skaityti mokinius, tuomet iki vidurinės mokyklos jie turės neblogą jų rinkinį, iš kurio galės rinktis ir taikyti skaitydami sunkiau suprantamus vadovėlių tekstus.

Supratimo metodų mokymas gali būti bene naudingiausia, ką mokytojai išvis gali duoti savo mokiniams. Metodas padeda mokiniams savarankiškai mokytis ir sužinoti beveik iš kiekvieno jų skaitomo teksto. Savarankiškai besimokantys žmonės tampa savarankiškai mąstančiais žmonėmis, kurių mokymasis nepriklauso vien nuo mokytojų. Galiausiai toks yra Kritinio mąstymo ugdymo skaitant ir rašant projekto tikslas.

Literatūra

Anderson, R. c., & Pearson, P. D. P. (1984). A schema-theoretic view of basic processes in reading comprehension. In P. D. Pearson (Ed.), *Handbook of reading research* (pp. 255-291). New York: Longman.

Armbruster, B. B. (1984). The problem of "inconsiderate text." In G. G. Duffy, L. R. Roehler, & J. Mason. *Comprehension instruction: Perspectives and suggestions* (pp. 202-217). New York: Longman.

Baker, L., & Brown, A. L. (1984). Metacognitive skills and reading. In P. D. Pearson (Ed.), *Handbook of reading research* (pp. 353-394). New York: Longman.

Pressley, M. & Afflerbach, P. (1995). *Verbal Protocols of Reading. The Nature of Constructively Responsive Reading*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Pressley, M., Johnson, C. J., Symons, S., McGoldrick, J. A., & Kurita, J. A. (1989). 5 strategies that improve children's memory and comprehension of text. *The Elementary School Journal*, 90, 3-32.

Steffenson, M. S., Joag-Dev, c., & Anderson, R. C. (1979). A cross-cultural perspective on reading comprehension. *Reading Research Quarterly*, 15, 10-29.

Janice A. Dole - Jutos universiteto profesorė. Dalyvauja įvairiuose švietimo projektuose Europoje ir JAV. Pagrindinė domėjimosi sritis - švietimo tyrimai.
